

Bo'ronova Maftuna Shaymardon qizi

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va majburiyatlarining mazmun-mohiyati, jamiyat hayotidagi o'rni hamda ularning o'zaro muvozanatini ta'minlash masalalari tahlil qilinadi. Fuqarolarning huquqlari davlat tomonidan kafolatlanishi bilan birga, jamiyat barqarorligini saqlash maqsadida muayyan majburiyatlar ham belgilanadi. Globallashuv sharoitida konstitutsiyaviy normalarning amaliy qo'llanilishi va huquqiy madaniyatni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Maqolada zamonaviy huquqiy tizimlar tajribasi ham qisqacha ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Konstitutsiya, huquq, majburiyat, huquqiy davlat, fuqarolik mas'uliyati, qonun ustuvorligi, inson huquqlari, huquqiy madaniyat.

Annotation: This article analyzes the essence and significance of citizens' constitutional rights and obligations in social life, as well as the issues of maintaining their mutual balance. Along with guaranteeing citizens' rights by the state, certain obligations are also established to ensure social stability. In the conditions of globalization, the practical application of constitutional norms and the development of legal culture are becoming increasingly important. The article also briefly examines the experience of modern legal systems.

Keywords: Constitution, right, obligation, legal state, civil responsibility, rule of law, human rights, legal culture.

Аннотация: В данной статье анализируются сущность и значение конституционных прав и обязанностей граждан, а также вопросы обеспечения их баланса в общественной жизни. Наряду с гарантированием прав граждан государством устанавливаются определённые обязанности для обеспечения стабильности общества. В условиях глобализации большое значение приобретает практическое применение конституционных норм и развитие правовой культуры. В статье также кратко рассматривается опыт современных правовых систем.

Ключевые слова: Конституция, право, обязанность, правовое государство, гражданская ответственность, верховенство закона, права человека, правовая культура.

Özet: Bu makalede, vatandaşların anayasal hak ve ödevlerinin öz ve anlamı, toplumsal hayattaki önemi ve bunlar arasındaki dengenin sağlanması meseleleri analiz edilmektedir. Devlet tarafından vatandaşların hakları güvence altına alınırken, toplum istikrarını sağlamak amacıyla belirli ödevler de belirlenmektedir. Küreselleşme koşullarında anayasal normların pratik uygulanması ve hukuk kültürünün geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Makalede ayrıca modern hukuk sistemlerinin deneyimleri de kısaca incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Anayasa, hak, ödev, hukuk devleti, vatandaşlık sorumluluğu, hukuk üstünlüğü, insan hakları, hukuk kültürü.

Kirish

Hozirgi davrda jamiyatning barqaror rivojlanishi huquqiy tizimning mukammalligi va fuqarolarning huquqiy ong darajasiga bog‘liq bo‘lib qolmoqda. Konstitutsiya davlatning asosiy qonuni sifatida jamiyat hayotini tartibga soluvchi eng muhim huquqiy hujjat hisoblanadi. U fuqarolarning asosiy huquqlarini belgilash bilan birga, ularning jamiyat oldidagi majburiyatlarini ham aniqlab beradi. Inson huquqlarini ta’minlash demokratik jamiyat qurishning muhim sharti sanaladi. Fuqarolarning huquq va majburiyatlari o‘zaro bog‘liq tizim bo‘lib, biri ikkinchisini to‘ldiradi. Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va majburiyatlari davlat va jamiyat manfaatlari muvozanatini saqlashga xizmat qiladi. Bugungi kunda global integratsiya jarayonlari, raqamli texnologiyalarning rivojlanishi hamda ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi konstitutsiyaviy normalarning amaliy ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Shuningdek, fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirish, qonunlarga hurmat ruhini shakllantirish va majburiyatlarni ongli bajarishni ta’minlash davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Shu nuqtai nazardan, mazkur mavzuni ilmiy jihatdan o‘rganish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Asosiy qism

Fuqarolarning huquq va majburiyatlari har qanday demokratik jamiyatning huquqiy asosini tashkil etadi. Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va majburiyatlari shaxsning davlat va jamiyat oldidagi maqomini belgilovchi muhim tizim hisoblanadi. Fuqarolarning huquqlari davlat tomonidan kafolatlanadi, biroq bu huquqlardan foydalanish jarayonida jamiyat manfaatlariga zarar yetkazmaslik, qonuniy tartibni

buzmaslik talab etiladi. Huquq va majburiyatlarning muvozanati jamiyatda adolat tamoyilining qaror topishiga xizmat qiladi. Har bir fuqaro erkin yashash, mehnat qilish, ta'lim olish, tibbiy xizmatlardan foydalanish va ijtimoiy himoyaga ega bo'lish kabi huquqlardan foydalanadi. Shu bilan birga, davlat fuqarolarning xavfsizligini ta'minlash, shaxsiy daxlsizlikni himoya qilish va qonuniy manfaatlarni muhofaza etish majburiyatini oladi. Konstitutsiya inson huquqlarining asosiy kafolati sifatida davlat hokimiyati faoliyatini ham huquqiy jihatdan tartibga soladi.

Zamonaviy jamiyatda texnologiyalarning rivojlanishi yangi huquqiy munosabatlarni shakllantirmoqda. Xususan, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, internetdagi faoliyat xavfsizligi va elektron xizmatlardan foydalanish bilan bog'liq huquqlar ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli huquqlar tushunchasi bugungi kunda huquq tizimining yangi yo'nalishlaridan biri sifatida rivojlanmoqda. Raqamli makonda fuqarolarning huquqlarini himoya qilish davlatning muhim vazifalaridan biridir. Fuqarolarning majburiyatlari ham jamiyat barqarorligini ta'minlashda katta rol o'ynaydi. Fuqarolar qonunlarga rioya qilish, boshqa shaxslarning huquq va erkinliklarini hurmat qilish, tabiatni muhofaza qilish hamda jamiyat tartibini saqlashga ko'maklashish kabi ijtimoiy majburiyatlarni bajarishi zarur. Huquqiy davlat tamoyillariga ko'ra, har bir shaxs o'z xatti-harakati uchun javobgar bo'lishi lozim. Huquqiy mas'uliyatning kuchayishi jamiyatda jinoyatchilikning oldini olishga yordam beradi. Bu kabi tushunchalarni O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasining tegishli moddalarida ham ko'rishimiz mumkin ya'ni, har bir fuqorolar o'z huquqlariga ega bo'lgani kabi majburiyatlariga ham ega hisoblanadi va ularni bajarishlari qonunda qat'iy belgilab qo'yilgan.

Masalan, O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasining 11-bobida fuqorolarning malum burchlari keltirib o'tilgan va 59-64-moddalarni o'z ichiga oladi. 59-modda, Fuqarolar Konstitutsiyada belgilangan burchlarni bajarishga majburdirlar. Mazkur norma fuqarolarning jamiyat va davlat oldidagi mas'uliyatini ifodalaydi. Konstitutsiya nafaqat fuqarolarga huquqlar beradi, balki ularning majburiyatlarini ham belgilab qo'yadi. Fuqarolarning konstitutsiyaviy burchlarini sidqidildan bajarishi jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlash, ijtimoiy tartibni mustahkamlash hamda huquqiy davlat barpo etishning muhim shartlaridan biridir.

60-modda, Fuqarolar Konstitutsiya va qonunlarga rioya etishi, boshqa shaxslarning huquq va erkinliklari, sha'ni hamda qadr-qimmatini hurmat qilishi shart. Ushbu modda jamiyatda huquqiy madaniyat va o'zaro hurmat tamoyillarini mustahkamlashga qaratilgan. Har bir shaxs o'z huquqlaridan foydalanar ekan, boshqa insonlarning huquq va erkinliklariga zarar yetkazmasligi lozim. Mazkur norma jamiyatda adolat, tenglik va inson qadr-qimmatini hurmat qilish tamoyillarining ustuvorligini ta'minlaydi. 61-

modda, Fuqarolar xalqning tarixiy, ma'naviy, madaniy, ilmiy va tabiiy merosini asrab-avaylashga majburdirlar. Ushbu meros davlat tomonidan muhofaza qilinadi. Mazkur modda milliy merosni saqlash va rivojlantirish masalasini konstitutsiyaviy darajada mustahkamlaydi. Tarixiy obidalar, madaniy qadriyatlar, ilmiy yutuqlar va tabiiy boyliklar xalqning bebaho boyligi hisoblanadi. Fuqarolar ushbu merosni asrash orqali milliy o'zlikni saqlashga xizmat qiladilar, davlat esa ularni himoya qilish va kelajak avlodlarga yetkazish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. 62-modda, Fuqarolar atrof-muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishga majburdirlar. Mazkur norma ekologik muhofaza masalalarining muhimligini ta'kidlaydi. Atrof-muhitni asrash har bir fuqaroning konstitutsiyaviy burchi sifatida belgilanib, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish zarurligini ko'rsatadi. Ushbu modda ekologik xavfsizlikni ta'minlash hamda kelajak avlodlar uchun sog'lom muhitni saqlab qolishga xizmat qiladi. 63-modda, Fuqarolar qonunda belgilangan soliqlar va yig'implarni to'lashi shart. Davlatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishi ko'p jihatdan soliq tizimiga bog'liqdir. Fuqarolar tomonidan soliqlarni o'z vaqtida to'lash davlat byudjetini shakllantirish, ijtimoiy dasturlarni amalga oshirish hamda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, soliqlar adolatli va qonuniy asosda belgilanishi zarur. 64-modda, O'zbekiston Respublikasini himoya qilish har bir fuqaroning burchidir. Fuqarolar qonunda belgilangan tartibda harbiy yoki muqobil xizmatni o'tashga majburdirlar. Ushbu modda davlat suvereniteti va milliy xavfsizligini ta'minlashda fuqarolarning ishtirokini belgilaydi. Vatan himoyasi har bir fuqaroning muqaddas burchi sifatida e'tirof etilib, harbiy xizmat orqali mamlakat mudofaa salohiyati mustahkamlanadi. Mazkur norma fuqarolarda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish hamda davlat mustaqilligini himoya qilishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtirok etish huquqi demokratik jamiyatning muhim belgilaridan biridir. Saylovlarda qatnashish, davlat organlari faoliyatini nazorat qilish va jamoatchilik fikrini bildirish fuqarolik jamiyatining rivojlanishiga xizmat qiladi. Inson huquqlarini ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi bo'lib qolmoqda.

Huquqiy tarbiya tizimini takomillashtirish fuqarolarda qonunlarga hurmat tuyg'usini shakllantirishga yordam beradi. Ta'lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy institutlar huquqiy madaniyatni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Huquqiy ong yuqori bo'lgan jamiyatda huquqbuzarliklar soni kamayishi kuzatiladi. Qisqacha qilib aytganda, fuqarolarning huquq va majburiyatlari jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biridir. Huquqlarning kafolatlanishi bilan birga majburiyatlarning ham ongli bajarilishi demokratik, huquqiy va adolatli jamiyat shakllanishiga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va majburiyatlari jamiyatning demokratik rivojlanishini ta'minlovchi asosiy huquqiy omillardan biri hisoblanadi. Fuqarolarning huquqlari davlat tomonidan kafolatlanishi bilan birga, ularning majburiyatlarini ongli ravishda bajarishi jamiyat barqarorligi va huquqiy tartibni mustahkamlashga xizmat qiladi. Bugungi globallashuv sharoitida huquqiy tizimni takomillashtirish, fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirish hamda qonun ustuvorligini ta'minlash muhim vazifalardan biridir.

Shuningdek, Konstitutsiya davlat va jamiyat o'rtasidagi huquqiy munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy hujjat sifatida fuqarolarning huquqlarini himoya qilishning mustahkam kafolatidir. Kelajakda raqamli jamiyat rivojlanishi bilan bog'liq holda Raqamli huquqlarni himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish, shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash va fuqarolarning internet makonidagi huquqlarini kengaytirish zarur.

Umuman olganda, fuqarolarning huquq va majburiyatlari o'zaro uyg'unlikda rivojlanganda, jamiyatda adolat, tinchlik va ijtimoiy barqarorlik ta'minlanadi. Huquqiy tarbiya, ta'lim tizimi va davlat siyosatining izchil amalga oshirilishi kelajakda huquqiy davlat qurish jarayonini yanada mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
2. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi
3. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi
4. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi
5. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi
6. Huquqiy davlat asoslari
7. Fuqarolik jamiyati va huquqiy madaniyat
8. Konstitutsiyaviy huquq asoslari
9. Zamonaviy jamiyat va raqamli huquqlar
10. Inson huquqlarini himoya qilish masalalari